

АКТУАЛЬНІ
ПИТАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Альманах наукового товариства "Афіна"
кафедри культурології

Випуск 10

Том I

ББК 71.0

А 43

УДК 008:168.522

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ: Альманах наукового товариства „Афіна” кафедри культурології: У 2-х т. – Вип. 10 / За ред. проф. В.Г. Виткалова. – Рівне: РДГУ, 2010. – Т. 1. – 187 с.

Головний редактор:

Виткалов В.Г. - кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри культурології РДГУ (голова редколегії)

Редакційна колегія:

Афанасьєв Ю.Л. - доктор філософських наук, професор НАКККіМ (Київ)
Баканурський А.Г. - доктор мистецтвознавства, професор Одеського національного політехнічного університету
Воробйов А.М. - кандидат педагогічних наук, професор РДГУ
Дем'янчук О.Н. - доктор педагогічних наук, професор Луцького інституту розвитку людини „Україна”
Жилюк С.І. - доктор історичних наук, професор РДГУ
Коваль Г.П. - доктор педагогічних наук, професор РДГУ
Кралоук П.М. - доктор філософських наук, професор НУ „Острозька академія”
Круль П.Ф. - доктор мистецтвознавства, професор Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника
Кушнарєнко Н.М. - доктор педагогічних наук, професор ХДАК
Поніманська Т.І. - кандидат педагогічних наук, професор РДГУ
Постоловський Р.М. - кандидат історичних наук, професор РДГУ
Стоколос Н.Г. - доктор історичних наук, професор РДГУ
Троян С.С. - доктор історичних наук, професор РДГУ
Черніговець Т.І. - кандидат педагогічних наук, доцент РДГУ
Швецова-Водка Г.М. - доктор історичних наук, професор РДГУ
Яремко-Супрун Н.О. - доктор мистецтвознавства, професор РДГУ

Рецензенти:

Арцишевський Р.А. - доктор філософських наук, професор Волинського національного університету ім. Лесі Українки
Брилін Б.А. - доктор педагогічних наук, професор Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського

Науковий редактор і упорядник – **проф. Виткалов В.Г.**

ISBN 978-966-8424-77-9

Редакція не завжди поділяє точку зору автора. За точність наведених цитат, імен, прізвищ, дат відповідальність несуть автори.

Друкується за рішенням вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 4 від 26.11.2010 р.)

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, серія КВ № 15561-4033 Р.
Зареєстровано Міністерством юстиції України, наказ № 1489/5 від 18.08.2009 р.

УДК 297.1

Шамсутдинова-Лебедюк Т.Н. – канд. філос. наук, доц. РДГУ

ІСЛАМ І ЖІНКА

(коранічні погляди на становище жінки в сім'ї та суспільстві)

Іслам, як і інші релігії, у своїй догматиці, законодавстві і нормах етики велику увагу приділяє становищу мусульманки у суспільстві. Це пояснюється тією великою роллю, яку жінка відіграє у сім'ї, у відтворенні поколінь та вихованні дітей.

Для більш глибокого розуміння поглядів ісламу на жінку необхідно проаналізувати джерело, в якому викладені його основні положення. Саме такий підхід до питання, що розглядається, дасть можливість скласти уяву не тільки про загальні погляди ісламу на жінку, а й про конкретне джерело їх формування в історичному процесі і про його значимість для вирішення тих чи інших питань у мусульманському світі.

Серед ідейно-теоретичних джерел соціальної доктрини ісламу головне місце належить Корану – єдиному джерелу ісламу, що має божественне «начало», тому мусульмани вважають його копією «Небесної книги». Усі інші джерела земного походження, і у ставленні до них Коран виступає як священна ідейна субстанція. Мусульманська теологія стверджує, що викладені у ньому ідеї мають не земний, а небесний зміст. Про це неодноразово повторюється у самих аятах Корану.

Питання ставлення до жінки, у порівнянні з іншими соціальними проблемами, отримало у Корані розгорнутий виклад. Тут у загальних рисах канонізовані найважливіші положення про жінку, починаючи з легенди про її створення і закінчуючи функціями мусульманки у різноманітних сферах суспільного, сімейного і особистого життя. Вони розглядаються у багатьох (II, VI, XV, XXX та ін.) сурах, їм присвячені й самостійні сури, такі, як 4 – «Жінка», 24 – «Світло», 58 – «Суперечка», 65 – «Розлучення», 66 – «Заборони». Однак, це не означає, що Коран повністю вирішує складний комплекс питань у ставленні до мусульманки. Його приписи недостатні для врегулювання жіночого питання і сімейних стосунків навіть у межах мусульманської общини Мухаммада. У Корані відображені канонічні принципи ісламу періоду формування його як світової релігії.

Стосовно питання становища мусульманки у суспільстві, ідеї Корану виходять із принципу ідеалізації порядків патріархальної сім'ї, возвеличення культу чоловіка. Правда, в останній період історії багато представників теологічної думки у світі ісламу роблять спробу зняти гостроту проблеми приниження і закріпачення жінки-мусульманки. Тоді як в умовах всезагального панування ісламу у теологізованому суспільстві жіноче питання не було суперечливим. Приписи священної книги послідовники ісламу сприймали як природний стан у ставленнях між статями у суспільстві, тому вони практично і не стали предметом особливої критики.

Перш за все, у Корані йде строгий розподіл сім'ї, суспільства за статевою ознакою. У ньому освячена неповноцінність жінки за походженням. «Він створив для вас (чоловіків – Т.Ш.-Л.) із вас самих жінок, щоб ви жили з ними» [1; 30:20]. Цей вислів Корану переплітається з біблейським міфом про створення жінки: «... і створив Господь Бог із ребра, взятого у чоловіка, жінку» [2; 2:22].

За канонами ісламу жінка – людська істота «другого сорту». У порівнянні з чоловіком, вона поставлена у нерівноправне, принижене становище. Французький східнознавець Анрі Массе, спираючись на вислів Мухаммада про жінок: «Хіба ж той, хто вирощений у прикрасах і хто у суперечках не ясний?» [1; 43:17], робить висновок: «До жінки Коран не виявляє ніжності» [6; 87]. Академік В.Бартольд зауважує, що «на особу жінки Коран дивиться майже виключно з точки зору ревнивого чоловіка» [3; 36]. Таке ставлення до жінки пояснюється, перш за все, ідеєю її вторинності відносно чоловіка.

«О люди! Будьте слухняними вашому Господу, Який від однієї душі створив людину (чоловіка – Т.Ш.-Л.) і від нього створив подібну йому дружину, а від них двох розмножив чоловіків і жінок, розселив їх по Землі» [1; 4:1].

В іншому місці сказано: «Це Він (Аллах), Який створив людину від однієї душі, затим створив йому дружину, з якою він міг би жити в любові...» [1; 7:189]. «І Аллах дав вам із вашої ж плоті дружин і дав вам від ваших дружин дітей і внуків і насичує вас благами...» [1; 16:72].

Окрім міфологічного виправдання залежності жінки від чоловіка, Коран дає і більш реалістичне пояснення цього: «Чоловіки стоять над жінками за те, що Аллах дав одним перевагу над іншими, і за те, що вони (чоловіки) витрачають із свого майна» [1; 4:38]. Цей аят вказує, як зауважує Д.Єремєєв, на провідну роль чоловіка у скотарському суспільстві; а саме такими кочівниками-скотарями і були арабські племена VI-VII століть, часу виникнення ісламу. «У кочових племенах саме представник сильної статі був основним добувачем матеріальних благ – пастухом-скотарем, а також захисником не тільки племені, але і головного його надбання – стада від ворога. Жінка ж у кочовому господарстві відіграє підпорядковану роль, вона матеріально залежить від чоловіка» [5; 169]. Ці базові відносини і стали основою для теоретичного обґрунтування принизливого становища жінки у суспільстві і сім'ї, статевої нерівності жінок із чоловіками.

Щоправда, у Корані зустрічаємо міркування про рівність жінки й чоловіка перед Аллахом, про те, що вони однаковою мірою заслуговують на божественну нагороду: «Хто б не робив добру справу, чоловік чи жінка, які вірують, Ми дамо воістину блаженне життя, надамо їм нагороду, яка буде відповідати їх благим справам» [1; 16: 99].

Також у священній книзі мусульман знаходимо ще одне положення, яке може трактуватися в сенсі гендерної рівності: «По справедливості, жінки мають те ж саме, що і той, хто над ними...» [1; 2:228]. Наведена фраза, щоправда, трактувалася неоднозначно. Але ряд мусульманських богословів, наприклад, Ібн Кясір, у своїх коментарях дотримувалися думки, ніби в даному випадку малося на увазі те, що жінки стосовно чоловіків мають ті самі права, що й чоловіки щодо своїх жінок [6; 165].

Ідея рівності чоловіків та жінок простежується і в першому аяті сури «Жінки», в якій переважно йдеться про права жінок. Вказаний аят звучить таким чином: «О люди! Бійтеся Господа вашого, що створив вас з однієї душі, з неї ж створив їй пару, а з них обох розсіяв багато чоловіків і жінок» [1; 4:1]. Ці слова можна розуміти таким чином, що чоловік і жінка створені з однієї душі, тобто вони рівноцінні істоти. Варто зазначити, що ні в Корані, ні в Сунні не говориться про те, як саме було створено першу людину. Біблійна легенда про створення Єви з Адамового ребра, яка «доводила» вторинність жінки у ставленні до чоловіка, хоча й була відома в ісламському світі, але вона не базувалася на авторитетних для мусульман джерелах.

У мусульманському світі жінка у відносинах із чоловіком зовсім не була безправною рабинею, як це намагалися зобразити тенденційні автори. Вона була наділена рядом прав, у т.ч. й майнового характеру. Правда, Коран визнавав пріоритетність чоловіка щодо жінки. Наведена фраза: «По справедливості, жінки мають те ж саме, що і той, хто над ними...» має доповнення: «...однак чоловіки – на щабель над ними (тобто жінками – Т.Ш.-Л.)» [1; 2:228]. Малося на увазі те, що вищий авторитет залишається за чоловіком, який матеріально утримує сім'ю. На це, зокрема, вказує Коран: «Чоловіки стоять над жінками, тому що Аллах дав одним людям перевагу над іншими й тому, що чоловіки витрачають [на них] зі свого майна» [1; 4: 34]. Виходячи саме з такого розуміння відносин чоловіка й жінки в шлюбі (чоловік повинен матеріально утримувати жінку), Коран дозволяв чоловікові дисциплінувати свою дружину: «Добропорядні жінки віддані [своїм чоловікам], зберігають честь і все, що Аллах велів берегти. А тих, чия непокірність лякає вас, [спочатку] застерігайте, [потім] не

кохайте у подружніх ложах і [нарешті] побийте. І коли вони стануть покірні вам, не завдавайте їм кривди нічим» [1; 4: 34].

Зрозуміло, такі приписи в сучасних умовах можуть викликати негативну реакцію. Але знову ж таки треба зробити поправку на час. Писалися вони в VII ст., коли в Аравії (і не тільки там) панував патріархальний лад.

Схема сімейно-шлюбних відносин, пропонованих Кораном, виглядала так: чоловік зобов'язаний утримувати жінку, та в свою чергу мала відповідні обов'язки щодо нього та дітей, народжених у шлюбі. Про це, зокрема, сказано так: «Матері годують дітей своїх молоком повних два роки; це – для тих, хто захоче завершити [термін] годування. А батько, згідно зі звичаєм, має доставати їм їжу і одяг. Кожен мусить робити тільки те, що в його змозі. Жодна матір не повинна зазнавати збитку за свою дитину і жоден батько – також» [1; 2: 233]. Якщо ж чоловік помирає, залишивши спадок своєму синові, то той мусить піклуватися про матір. Проте жінка, перебуваючи на матеріальному утриманні свого чоловіка, повинна йому коритися. Якщо ж вона цього не робить, чоловік має право її покарати, вдаючись у крайніх випадках до фізичних покарань.

На час виникнення ісламу така схема взаємовідносин чоловіка й жінки видавалася не лише «справедливою», а й навіть «прогресивною». Якщо ж взяти Європу того часу, то тут становище жінки виглядало не краще, а в деяких моментах навіть гірше.

Коран же наділяє жінку відносно широкими майновими правами. У аятах неодноразово говориться, що чоловік, беручи жінку, має наділяти її частиною свого майна (махром). Це має бути така частина, яка б давала можливість жінці існувати у випадку смерті чоловіка або розлучення. У 20 аяті четвертої сури ця частка навіть іменується кинтаром, тобто скарбом, великою сумою грошей, яка дорівнювала 1200 унціям золота.

Жінка також мала право успадковувати частину майна після смерті своїх батьків, а за певних обставин, і після смерті чоловіка. Щоправда, Коран передбачав, що доля успадкованого нею майна має бути меншою, ніж доля спадкоємців по чоловічій лінії. На цей момент також люблять звертати увагу європейські дослідники, наводячи його як приклад нерівноправності жінок. Та все ж тут треба принаймні врахувати два фактори. По-перше, жінка отримувала від чоловіка махр, який був для неї своєрідним «страховим полісом». По-друге, саме на чоловіка було покладено ведення господарства, у т.ч. утримання жінки чи жінок. Тому закономірно, що йому виділялася більша частка при успадкуванні батьківського майна.

Європейські дослідники, ведучи мову про принизливе становище жінки в ісламі, також акцентують увагу на існуванні інституту полігамії. Однак варто мати на увазі, що цей інститут мав поширення в багатьох народів стародавнього світу. Елементарний аналіз Старого Завіту Біблії дає підстави однозначно твердити, що багатоженство було поширене в євреїв, котрі, як і араби, належали до семітських народів і мали багато спільного в культурному плані. Полігамія також була поширеним явищем у арабів у доісламські та ранньоісламські часи. Сам Мухаммад після смерті своєї дружини Хадіджі неодноразово одружувався й одночасно жив із кількома дружинами.

У третьому аяті четвертої сури Корану дається певна санкція на існування полігамії. Цей аят часто цитують різні автори, але здебільшого виривають його із контексту. Ось як він звучить: «Якщо ви боїтеся бути несправедливими з сиротами, то беріть за дружин жінок, що подобаються вам, – двох, трьох, чотирьох. Якщо ж ви побоюєтеся, що не зможете піклуватися про них однаково, то одружуйтеся з однією чи з тими, кого придбали за рабів» [1; 4:3]. Цей аят ніби є продовженням попереднього аяту, в якому рекомендується піклуватися про сиріт.

Спробуємо розкрити початковий зміст процитованого аяту. Так, Коран дозволяє мати до чотирьох дружин. Але якщо строго дотримуватися тексту, то це стосується дівчат-сиріт. Саме ж одруження з сиротами розглядається як угодне Аллаху благодійництво. Чоловік,

якщо, звісно, дозволяють йому статки, може одружуватися аж з чотирма дівчатами-сиротами, встановлюючи свою опіку над ними. Але при цьому він повинен однаково піклуватися про кожну із своїх дружин. Якщо ж він цього зробити не може, то має одружитися лише на одній жінці (мається на увазі сирота) або брати за дружин жінок, яких узято в полон під час війни (рабинь). Очевидно, на останніх принцип рівності жінок у полігамній сім'ї не поширювався.

У конкретних історичних умовах ранньомусульманського суспільства, коли життя чоловіків було сповнене різних небезпек і вони часто гинули у військових сутичках, залишаючи своїх дітей без опіки, рекомендації, дані в третьому аяті четвертої сури, виглядають як цілком прийнятні і навіть гуманні. Цей аят орієнтує чоловіків на те, щоб вони здійснювали благодіяння у ставленні до сиріт і рабинь.

Продовженням процитованого є четвертий аят, в якому сказано: «Давайте дружинам придане як добровільний дарунок. Якщо ж вони самі поступаються з нього чим-небудь для вас, користуйтеся ним на благо й утіху» [1; 4:4]. У даному випадку під дружинами малися на увазі передусім дівчата-сироти й полонянки-рабині. Як бачимо, навіть їх Коран зобов'язував наділити певною власністю.

Якщо виходити з контексту третього аяту четвертої сури, то полігамія швидше розглядається не як типове явище, а як інституція, покликана до життя певними умовами. Інша річ, що з часом вказаний аят почав трактуватися як санкція для існування полігамії.

Однак все-таки контекст Корану орієнтує на можливість існування полігамії. У ньому часто говориться про жінок у множині й, відповідно, полігамія розглядається як цілком нормальне явище.

Далеко не останнє місце в Корані посідають питання подружньої вірності. Священна книга мусульман визначає, в яких випадках можна звинувачувати людину в перелюбі: «А проти тих із ваших дружин, які живуть у розпусті, покличте за свідків чотирьох із вас. Якщо вони засвідчать [перелюбство], то тримайте дружин у домах, поки не упокоїть їх смерть або Аллах не призначить їм інший шлях [1; 4:15], «Тих із вас, хто скоїть його (тобто перелюб – Т.Ш.Л.), покарайте обох. Якщо ж вони покаються обоє й виправляться, облиште їх» [1; 4:16]. Перелюб же розглядається як один із гріхів, за який передбачається тілесне покарання: «Перелюбника та перелюбницю побийте кожного з них сотнею ударів. Нехай не оволодіває вами жалість до них у релігії Аллаха, якщо віруєте в Аллаха та день Страшного суду. І нехай під час їхнього покарання буде присутня група віруючих» [1; 24:2]. Але таке покарання стосується лише вільних людей. Якщо перелюб вчинила колишня бранка, що стала дружиною, то їй призначалося вдвічі менше покарання [1; 4:25]. Тобто Коран виходив із принципу: чим вищий статус людини, тим більша її відповідальність.

Коран також намагається визначити певні умови, які б давали змогу уникати чоловікам спокус із боку жінок. Тут знаходимо рекомендації щодо одягу віруючих жінок: «І скажи (жінкам) віруючим: хай вони понурюють свої очі та оберігають свої члени, і хай не показують свої принади, хіба лише те, що з них видно, нехай накидають свої покривала на розрізи на грудях, хай не показують свої принади, хіба тільки своїм чоловікам чи своїм батькам, чи батькам своїх чоловіків, чи своїм братам, чи синам своїх братів або синам своїх сестер, чи вашим жінкам або тим, ким оволоділи ваші десниці, чи слугам із чоловіків, які не володіють бажанням, чи дітям, котрі не розуміють нагоди жінок...» [1; 24:31].

В одному із місць Корану знаходило ще більш жорстку вимогу щодо зовнішнього вигляду жінок: «О пророче, скажи твоїм дружинам, дочкам і дружинам віруючих, хай вони носять на собі покривала. Це краще, ніж їх впізнають; і не зазнають вони образи...» [1; 33:59]. На користь думки, що вказані заборони мали виключно сексуальний підтекст, свідчить хоча б те, що Коран не поширює їх на старших жінок: «А жінки похилого віку, що не сподіваються на шлюб, немає на них гріха, аби знімали вони свій одяг, не хизуючись

принадами» [1; 24:59]. Тобто старші жінки, які вже не можуть когось привабити й, відповідно, не претендують на шлюб, можуть ходити без покривала з відкритим обличчям.

Аналізуючи погляди ісламу на жінку, варто окремо сказати про матерів. На відміну від дружини, дочки, сестри, мати займає почесне місце. Іслам визнає великий обов'язок людини перед своїми батьками, особливо перед матір'ю, його першою життєвою школою. Коран вимагає шанобливого ставлення до батьків: «І заповів вам Господь, щоб ви не поклонялися нікому, крім Нього, і виявляли ставлення до батьків. Якщо досягне віку похилого один із батьків чи обоє, то не говори з ними сердито, не бурчи на них і обходься з ними з повагою. Осінай їх крилом покірності і говори: Господи! Помилуй їх (адже вони були до мене такі ласкаві), коли ростили мене дитиною» [1; 17:23-24].

В іншому місці Корану говориться про велику роль матері у народженні і вихованні дитини: «І заповіли Ми людині шанувати батьків своїх. Мати носила її, зазнаючи тяготу, відлучила від грудей своїх у два роки. Заповіли Ми: «Будь вдячний Мені і батькам своїм – до Мене повернешся ти» [1; 31:14]. Не випадково в одному з хадісів пророк сказав: «Рай під ногами матерів». Тільки мати здатна на істинну любов, тільки вона може оточити людину безкорисливою турботою та ласкою, зрозуміти і розділити горе, полегшити страждання. Якщо проаналізувати глибше сутність шанування матері, то стане очевидним, що тут йдеться про повагу до неї тільки з боку дітей, а не з боку чоловіка. Тобто, мова йде не про загальні погляди на жінку, а про повагу й шанування матері дітьми, що є однією із загальнолюдських норм моралі, яка в умовах мусульманського Сходу отримала своє відображення у етичних приписах ісламу.

Ісламські погляди на жінку яскраво проявляються й у ставленні до народження дівчаток. Традиційно вважається, що народження дівчинки – нещастя для сім'ї: «Хіба у твого Господа дочки, а у них сини?» [1; 37:149-153]. У Корані наголошується, що «багатство і сини – окраса цього життя...» [1; 18:44]. З приводу народження дівчинки говориться: «І коли одного з них порадує дівчинкою, обличчя його робиться чорним, він засмучений» [1; 16:60]. Тобто найбажанішим для мусульманина є народження хлопчика, а не дівчинки. У феодально-аристократичному кодексі моралі та повчань «Кабус-наме», говориться, що сину необхідно дати добре ім'я, освіту, навчити його добре їздити верхи, володіти зброєю. Але, «якщо твоя дитина буде дочкою, писати її не вчи. А коли вона виросте, намагайся якомога швидше видати її заміж, тому що дочки краще не мати, а якщо вона є, краще їй бути заміжною, або ж у могилі» [7; 109-110]. Таке негативне ставлення ісламу до народження дівчинки пояснюється, перш за все, тією відмінною, роллю, яку відіграють чоловік і жінка в суспільстві.

Як бачимо, вислови Корану є квінтесенцією вчення ісламу про жінку. Саме на таких принципах і подібних до них сентенціях будувався сімейний побут у мусульманському світі. Однак, це не означає, що Коран повністю вирішує комплекс питань у ставленні до мусульманки. Його приписи недостатні для врегулювання жіночого питання і сімейних відносин навіть у межах мусульманської общини. Важливо інше. Погляди ісламу на жінку, що склалися на основі цих принципів, мали велике значення для подальшої еволюції ісламської теорії і практики з цього питання у мусульманських державах. Для подальших джерел ісламу і їх коментарів усі ці приписи Корану стали абсолютними істинами, перетворились у вічні і незмінні канони для мусульман.

Таким чином, аналіз Корану дає можливість сформулювати його характерну рису – абстрактний характер соціально-правових концепцій, морально-етичних ідеалів та принципів. І хоча система ісламу є відображенням конкретної соціальної дійсності, вона має піднесений характер, тому сприймається віруючими як щось надприродне. Крім того, ісламській сімейно-правовій доктрині притаманна ще одна специфічна особливість, яка має принципове значення при вивченні основних поглядів на жінку, шлюб, сім'ю і сімейно-побутові відносини. Коранічні ідеї про сім'ю і сімейні відносини, що виникли на початку VII

століття в умовах мусульманської общини Мухаммада, віками зберігали і донині зберігають свою догматичну силу серед послідовників ісламу.

Джерельні приписи

1. **Коран.** Перевод и комментарий И.Ю. Крачковского. – 2-е изд. – М., 1990.
2. **Библия.** – Брюссель, 1973.
3. **Бартольд В.В.** Ислам / В.В. Бартольд. – Пг., 1918.
4. **Беляв Е.А.** Арабы, ислам и Арабский халифат в раннее средневековье / Е.А. Беляв. – М., 1965.
5. **Еремеев Д.Е.** Ислам: образ жизни и стиль мышления / Д.Е. Еремеев. – М., 1990.
6. **Массэ А.** Ислам: очерк истории / А.Массэ. – М., 1982.
7. **Кабус-намэ.** – М., 1958.

Резюме

Аналізуються коранічні погляди на роль і місце жінки в сім'ї та суспільстві.

Ключові слова: іслам, сім'я, жінка, шлюб, хіджаб, полігамія, сегрегація.

Summary

Clause is devoted of the analysis of the basic rules Koran about a role and place the women in family and society.

Key words: Islam, family, women, marriage, hijab, poligamiya, segregation.

ЗМІСТ І ТОМУ

Постоловський Р.М. Українська культура в умовах сучасної вищої школи	3
Виткалов В.Г. Українська культура як об’єкт наукового дослідження	6
<i>Розділ I.</i>	
Культурна динаміка України у контексті глобалізаційних проблем	11
<i>Кліценко С.В.</i> «Західницькі» концепції розвитку української культури	11
<i>Михайлов В.О.</i> Постмодернізм у художньо-філософському просторі: концепції світосприйняття	17
<i>Парфенюк І.М.</i> Культурна глобалізація як феномен доби	21
<i>Лопатіна В.Р.</i> Проблеми історії української журналістики	24
<i>Герасимчук Л.М.</i> Інтелектуалізація нації в процесі технологізації освіти	28
<i>Кулаковська В.В.</i> Формування бренду книговидавництва як одного з інструментів сучасної реклами книг в Україні	30
<i>Чудюк Г.М.</i> До проблеми формування морально-ціннісних орієнтацій студентської молоді	34
<i>Жалко Т.Й.</i> Молодіжна субкультура: стиль життя чи криза суспільства (на прикладі неформального молодіжного об’єднання готів м. Луцька)	37
<i>Глазунова Т.В.</i> Сенс життя і проблеми духовності в контексті ціннісних орієнтацій молоді	41
<i>Петрушкевич А.В.</i> Концепт несвідомого в теорії культури: класичний психоаналіз	45
<i>Гуль М.М.</i> С.Гроф та проблема змінених станів свідомості	48
<i>Хилюк В.Л.</i> Молода людина на шляху самореалізації: ціннісні орієнтації	52
<i>Хомярчук А.П.</i> Національні цінності у формуванні духовності майбутніх педагогів у процесі художньо-трудової діяльності	55
<i>Савчин Л.М.</i> Танцювальний простір у контексті сучасних реалій молоді	58
<i>Бунечко А.В.</i> Використання сучасних інформаційних технологій збереження культурної спадщини	61
<i>Каплун О.О.</i> Музей історії південної залізниці: від створення до сьогодення	64
<i>Сажок О.В.</i> Формування та склад фонду бібліотеки Острозького Кирило-Мефодіївського братства (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)	66
<i>Смирнова Т.В.</i> Просвітницькі ідеї на Волині у першій чверті ХІХ ст.	70
<i>Ясінський М.М.</i> Українські етнічно-політичні клуби Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст.	74
<i>Галамай О.М.</i> Бібліотечний фонд державного архіву Рівненської області	79
<i>Гузій Х.С.</i> Уляна Кравченко в культурному відродженні Галичини	83
<i>Лебедюк Є.Н.</i> Зародження п’ятидесятницького руху в Україні	85
<i>Кюнцлі Р.В.</i> Вітчизняна культура і виховна система українців Канади	90
<i>Шамсутдинова-Лебедюк Т.Н.</i> Іслам і жінка (коранічні погляди на становище жінки в сім’ї та суспільстві)	93
<i>Кучина Н.І.</i> Імідж сучасного керівника	97

Розділ II.

Освіта і виховання як основа розвитку культури XXI століття	103
<i>Скнар О.І.</i> Сучасне студентство та нові підходи до його виховання	103
<i>Костюк Т.В.</i> Сутність інноваційних технологій вітчизняного освітнього процесу	107
<i>Мельничук С.Ф.</i> Мистецькі конкурси в РДГУ як засіб творчого росту студентства	111
<i>Білецька О.О.</i> Глобалізація як фактор становлення сучасної мовної культури	113
<i>Ніконенко Т.М.</i> Наукові принципи викладання культурологічних дисциплін	119
<i>Шендрюк Ю.</i> Суржик як атрибут культури мовлення та спілкування сучасної молоді	123
<i>Хандрюк О.</i> Навчально-виховна система в діяльності Пласту	125
<i>Трофімюк О.</i> Родинне виховання як фактор соціалізації дітей із особливими потребами	130
<i>Грипич С.Н.</i> Дитяча література як засіб морального виховання та формування духовної культури дітей	133
<i>Авраменко С.М.</i> Специфіка регулятивної функції комунікативної категорії толерантності у міжособистісному та соціальному аспектах	136
<i>Мартинюк Т.А.</i> Вплив морально-етичних цінностей референтної групи на мотивацію підлітків до вживання психоактивних речовин	138
<i>Момотюк Л.С.</i> Формування вмінь педагогічного спілкування у студентів-інструменталістів у процесі професійної підготовки	141
<i>Лукач О.М.</i> Педагогічні умови виховання моральної культури у студентів педагогічних ВНЗ	145
<i>Чихурський А.С.</i> Функціональні зони та організація робочого місця в класі для художніх робіт	149
<i>Ліштван А.М.</i> Соціальні чинники гендерного виховання молодших школярів	151
<i>Водолазський Р.О.</i> Етнопсихологічні особливості в сучасних навчальних виданнях з української мови та літератури	156
<i>Андронova І.Ф.</i> Традиції мистецької освіти в Україні	160
<i>Стеблецька Г.Е.</i> Форми вивчення культурологічного матеріалу як засіб розвитку креативності майбутніх вчителів	164
<i>Ковальчук І.Л.</i> Роль українознавчої освіти у духовному відродженні нації періоду трансформації	169
<i>Китайчук Г.В.</i> Навчальна екскурсія як метод активізації навчально-виховного процесу	173
<i>Дука П.П.</i> Вокальні методики другої половини XX століття	177
<i>Артерчук Т.О.</i> Німецький досвід використання релігії у моральному вихованні школярів	179